

Studenten och

Allt fler psykologer behövs i vården – men utbildningen hänger inte med. Det menar kritiker som vill se ett mer kliniskt inriktat psykologprogram, annars hotas patientsäkerheten.

Text: Annika Lund Illustration: Ida Brogren

patienten

OSCE, en examen
som prövar kliniska
färdigheter har
liknats vid Fångarna
på fortet.
Se sidan 18.

Inget program anses hålla måttet

Dra ned på rollspelen och låt studenterna få träffa patienter. Det menar företrädare för psykologprogrammen.

– En legitimation ska borge för att den legitimerade har vissa färdigheter, säger Erik Andersson, studierektor på psykologprogrammet vid Karolinska institutet.

Text: Annika Lund

Högljudda röster har i debattartiklar under de senaste månaderna pekat ut brister i psykologprogrammen. Det beska budskapet är att blivande psykologer inte garanteras tillräckligt med klinisk träning för att säkert kunna utöva det värdyrke som legitimationen ger gehörighet till.

– Jag sticker ut hakan här, men så här enkelt är det: man måste ha verkat inom hälso- och sjukvården för att lära sig vara där. Rollspel på campus ger inte tillräckligt för att lära sig hantverket, säger Erik Andersson.

Han jämför psykologernas utbildning med den som ges till sjuksköterskor och läkare. Där är praktiska inslag sammanflätade med teoretisk kunskap genom hela utbildningen, moment för moment, i ett pedagogiskt upplägg som kallas EPA, en trustable professional activities.

Om psykologprogrammen skulle bli mer EPA-baserade, då skulle ett moment om exempelvis begävnings tester se ut så här: först skulle studenterna lära sig det teoretiska ramverket, sedan skulle de öva på varandra på campus. Därefter skulle de också genomföra begävnings test

ERIK ANDERSSON

ANN-SOPHIE LINDQVIST BAGGE

MATTIAS FORSBLAD

JEREMY RAY

i en klinisk verksamhet, med stöd av handledare. Allt detta skulle behöva göras för att momentet ska godkännas.

En av dem som vill förändra psykologutbildningen är Ann-Sophie Lindqvist Bagge, som undervisar blivande specialistpsykologer vid Göteborgs universitet. Hon har tidigare haft ett uppdrag för Universitetskanslersämbetets, UKÄ:s, räkning, något som krävde en djupdykning i psykologutbildningens examensmål.

– Jag skulle vilja att psykologprogrammen utvecklades i en riktning som liknar läkarprogrammen. Men det kräver mycket av regionerna. De behöver erbjuda plats åt psykologstudenterna ute i verksamheterna, säger Ann-Sophie Lindqvist Bagge.

I linje med detta ligger ett nytänkande kring PTP:n. Den bör ingå i grundutbildningen, menar de som

vill förändra psykologprogrammet. Förebilden är även här läkarprogrammet, där AT-tjänstgöringen numera är slopad. De som läser det nya läkarprogrammet får sin legitimation när de lämnar universitetet, vilket ska säkra både praktiska och teoretiska kunskaper.

Tankarna om ett reformerat psykologprogram framfördes i början av sommaren vid ett nätverksmöte för landets studierektorer. Dragningen hölls av dem som är kritiska, med slutklämmen att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över examensmålen för psykologprogrammet, med tydligare formuleringar om kliniska färdigheter.

Enligt flera studierektorer möttes förslaget med en blandning av nyfikenhet och skepsis. En del av tveksamheten handlar om praktiska svårigheter runt ett sådant upplägg: skulle lärosäten mäta med att ordna så mycket verksamhetsförlagd träning åt studenterna?

Mattias Forsblad, programansvarig vid Linköpings universitet, ser vinster med att lägga in PTP:n i grundutbildningen:

– Om förslaget leder till ett utökat

»Jag skulle vilja att psykologprogrammen utvecklades i en riktning som liknar läkarprogrammen.«

samarbete med regionen skulle det vara bra för utbildningen, säger han.

De allra flesta som Psykologtidningen har pratat med vill se mer praktisk träning för studenterna, helst ute i verksamheterna. Många önskar ett tätare samarbete med regionerna. Jakten på platser till den verksamhetsförlagda utbildningen, VFU, beskrivs av flera som en kamp, särskilt i primärvården.

Samtidigt finns en stor lojalitet med den egna utbildningen – och med dem som utbildas. Alla beskriver de egna studenterna som tillräckligt väl förberedda för praktiska uppgifter.

– Min bild är att våra studenter är väldigt duktiga, säger till exempel Jeremy Ray, studierektor för psykologprogrammet vid Göteborgs universitet.

Samtliga lärosäten har VFU, om än under olika termer. Alla, med undantag för Karolinska institutet, har mottagningar där studenterna ger behandling till klienter under de senare terminerna.

Utbudet av klinisk träning utöver detta är spretigt. Att intervjua en äldre person, begåvnings-testa ett skolbarn eller suicidbedöma i rollspel är några exempel på vad studenterna får göra för att komma in i psykologrollen. I Växjö, Umeå och Örebro får studenterna sina kliniska färdigheter bedömda i en praktisk examen.

I Uppsala har utbildningen reviderats de senaste åren. Flera nya moment har lagts till, bland annat innehåller de tidiga terminerna numera kliniska verkstäder.

– Vi har intervjuat VFU-handledare och de beskriver en stor skillnad mot tidigare. Studenterna är mycket tryggare i sina kliniska samtal och de har snabbare lärt sig att utföra kliniska uppgifter, som bedömningar och analyser av patienter, säger Monica Buhrman, programansvarig vid Uppsala universitet.

På Linnéuniversitetet i Växjö får alla en yrkesverksam psykolog som mentor redan från termin ett.

I Stockholm löper ett samtals-spår genom hela utbildningen. Studenterna övar samtalsfärdigheter i filmade rollspel med successivt ökande svårighetsgrad.

– De ska nå fram till ett profes-

HERMAN DANIELS

MONICA BUHRMAN

sionellt förhållningssätt. Det här är ett uppskattat sätt att komma in i yrkesrollen, säger Herman Daniels, studierektor vid Stockholms universitet.

I Göteborg berättar Jeremy Ray om förändringar som har gjorts eller är på väg att göras. Studenterna ska bland annat gå en kurs som speglar ett livsloppsperspektiv. Den ska ge en bild av olika situationer där det kan finnas behov av att få träffa en psykolog – från bvc, elevhälsa och BUP till vårdcentralen och vidare genom livet.

Sammantaget skiljer sig utbildningarna åt när det handlar om mängd och innehåll i klinisk färdighetsträning. Skillnaderna är ett problem, menar kritikerna, som säger att de leder till att nyexaminerade psykologer behärskar olika saker.

– En legitimation ska borga för att den legitimerade har vissa

MILSTOLPAR I PSYKOLOGUTBILDNINGENS HISTORIA

- På 1950-talet låg praktiska moment utanför psykologutbildningen.
- I slutet av 1960-talet kom en praktiskt orienterad påbyggnadsutbildning med begränsat antal platser.
- På 1980-talet blev utbildningen femårig.
- Sedan 1999 är titeln legitimerad psykolog en skyddad yrkestitel inom hälso- och sjukvården.

Källa: Utvärdering av utbildningar som leder till psykologexamen. Förstudie (2025), Universitetskanslersämbetet.

färdigheter. Det behövs en utbildning som gör det transparent vad nybakade psykologer kan, säger Erik Andersson.

Tidigare i år presenterades en granskning av psykologprogrammens kliniska inslag, gjord i samarbete mellan föreningarna Kliniska psykologer, Primärvårdspsykologerna och ANDTS-psykologerna. Granskningen visade att inget program ger praktiska kunskaper inom området substansmissbruk. Endast fyra lärosäten – Växjö, Umeå, Luleå och Karolinska institutet – ger eller planerar att ge, alla studenter klinisk färdighetsträning med patientkontakt i primärvården.

Men – behöver verkligen psyko-

»Förberedelserna handlar om mer än att kunna möta en patient.«

loger utbildas för att kunna »allt«, som till exempel att kunna fanga upp substansmissbruk?

– Nej, en utbildning kan inte täcka allt, det är omöjligt, säger Ann-Sophie Lindqvist Bagge.

– En del kunskaper kan en legitimerad psykolog behöva hämta in under yrkeslivet. Men en utbildning som ger en hälso- och sjukvårdsligitation behöver ge kunskaper som är relevanta inom en bredd av områden inom hälso- och sjukvården, fortsätter hon.

Att få studenter får kontakt med primärvården är bekymmersamt, menar Kristina Taylor, ordförande för Psykologförbundet. Hon lyfter fram att primärvården är tänkt att vara en mycket stor arbetsgivare för psykologkåren.

KRISTINA TAYLOR

ELLA LEPISTÖ

– Då behöver studenterna känna sig redo för att arbeta där. Förberedelserna handlar om mer än att kunna möta en patient. Studenterna behöver också bekanta sig med teamsamarbeten, patientflöden, vårdens organisation, samarbeten med specialistvården, praktisk hantering av bokningar och mycket annat. För att lära sig det måste man vara i verksamheten. Det ställer krav på vårdgivarna. De måste organisera det här – det handlar på sikt om deras kompetensförsörjning, säger hon.

Ella Lepistö har precis läst klart psykologprogrammet i Umeå och ska göra sin PTP på en neurologmottagning i Gävle. Hon är ordförande i Psykologförbundets studeranderåd och i den rollen kan hon jämföra sin utbildning med vad de andra i rådet har fått.

– Vi har utbildats vid fem olika lärosäten och vi har fått olika mycket praktisk träning. Jag som har läst i Umeå verkar ha fått mest, men även jag hade velat ha mer för att känna mig mer redo för min PTP, säger hon. ●

ORÄTTVIS TILLGÅNG TILL PSYKOLOGER

Uppsala är landets mest psykolog-täta region. Där finns 49 sysselsatta psykologer per 100 000 invånare. Sämst är tillgången i Region Västernorrland. Där finns 10 sysselsatta psykologer per 100 000 invånare. Digitala lösningar kan bidra till att överbrygga skillnaderna.

Källa: Personalstatistik inom primärvården. Delrapport 3 (2024), Socialstyrelsen.

»Ett kliv åt fel håll«

I Lund ska studenterna på psykologprogrammet läsa tillsammans med dem som går enstaka kurser i psykologi. Inte bra alls enligt kritiker – studenterna måste redan från början sitta ihop hur teorier kan användas praktiskt i en vardag som psykolog.

Under psykologprogrammets tidiga terminer ges undervisning om samma teorier som på de enstaka kurserna på grundnivå. Därför kan studenterna sitta tillsammans i en stor föreläsningssal, menar Susanna Vestberg, nytillträdd studierektor för

psykologprogrammet vid Lunds universitet.

– Syftet är att spara pengar. Vi har ett sparbeting som kräver att vi tänker nytt, säger hon.

Elinor Schad, som ansvarar för undervisningen på psykologprogrammets första termin, är bekymrad. Hon menar att där de som läser enstaka kurs stannar vid teorierna, får de blivande psykologerna lära sig hur de ska tillämpas.

– En tentafråga kan på enstaka kurs handla om vad Piaget säger om barns utvecklingsstadier. Psykologstudenterna får i stället, med utgångspunkt i teori, redogöra för hur de skulle lägga upp en workshop på en förskola med

konflikter i barngruppen. Den skillnaden kräver olika undervisning, säger Elinor Schad.

Hon tycker förslaget om samläsning är ett kliv åt fel håll. Enligt henne riskerar psykologprogrammets innehåll att begränsas för att matcha fristående kurser, trots att de blivande psykologerna snarare behöver mer tillämpad kunskap än i dag. Redan från första terminen.

– Jag får höra från lärare på senare terminer att studenterna behöver ännu mer praktisk kunskap. Även de som ansvarar för VFU menar att studenterna inte

SUSANNA VESTBERG

är tillräckligt förberedda, säger Elinor Schad.

Susanna Vestberg delar inte den bilden. Hon tycker att studenterna är tillräckligt rustade för VFU och PTP – men strävan är ändå att öka studenternas kontakter med yrket utanför universitets väggar.

– Samläsningen är ett försök att hitta bästa möjliga lösning i en situation där vi måste skapa ett ekonomiskt hållbart psykologprogram. Samläsning har fungerat bra på andra psykologprogram, till exempel i Uppsala, säger Susanna Vestberg.

● Annika Lund

»Vill ge ett mer ofiltrerat möte med vården«

Nästan alla psykologstudenter får de sista terminerna behandla egna klienter med stöd av handledare. Vid Linnéuniversitetet ska studenterna rekrytera dessa klienter själva – från vårdcentraler i regionen.

Text: Annika Lund

I Region Kronoberg har Martin Glosax, verksamhetschef på Linnéuniversitetets terapi-mottagning, trimmat konceptet med studentledd terapi.

– Vi håller på att knyta ett avtal med regionens akademiska vårdcentraler. Studenterna kommer att vara där under termin nio och träffa patienter som de, efter bedömning, ska lotsa till universitetets terapimottagning, säger Martin Glosax.

Det är stor skillnad mot i dag, då det är till exempel kuratorer eller andra resurser på vårdcentralerna som fångar upp lämpliga klienter och hänvisar dem till utbildningsmottagningen. Det ger ett selekterat urval, där en relevant primärvårdskontext går förlorad, menar de utbildningsansvariga.

– Vi vill ge studenterna ett mer

MARTIN GLOSAX

ofiltrerat möte med vården. Vi strävar efter att förlägga mer tid ute i regionen för att ge dem mer klinisk erfarenhet, säger Martin Glosax.

Han sitter på flera stolar, där han i en roll får ta emot återkoppling från fältet om hur det går för studenterna under PTP:n.

– Generellt sett är de okej rustade inför praktiken, men det finns områden där vi behöver skicka med dem mer, säger Martin Glosax.

Journalföring nämns som ett exempel. Arbetstempo är ett annat, där det höga patientflödet på en vårdcentral beskrivs som en utmaning för PTP-psykologerna. Vidare är förståelsen för teamarbete viktig. Svårare sjukdom eller ekonomiska trångmål är exempel på sådant där en psykolog behöver remittera vidare.

– Det här kommer studenterna att komma i kontakt med på vårdcentralerna. De ska få träna på att bedöma patienter och avgöra vilka som är lämpliga att slussa till terapimottagningen på universitetet. Allt självklart under handledning, säger Martin Glosax.

I princip alla psykologprogram har en utbildningsmottagning där studenterna mot slutet av utbildningen, ger behandling under handledning. Klienterna rekryteras på olika sätt. I till exempel Stockholm och Karlstad vänder sig universitetets psykologmottagning till allmänheten. I Linköping är uppe mot hälften av klienterna studenter som läser andra utbildningar vid lärosätet, berättar programansvarige Mattias Forsblad.

– Det här är det kliniska inslag där vi lägger mest resurser. Det är

också det psykologstudenterna uppskattar mest, säger han.

Det finns fler upplägg för att hitta klienter, men överallt behandlar de handledda studenterna lindrigare besvär, på ungefärlig primärvårdsnivå.

Karolinska institutet är ett undantag. Där finns ingen utbildningsmottagning.

– Hos oss får studenterna i stället ge psykologisk behandling till reguljära patienter ute på vårdcentraler, säger Erik Andersson, studierektor vid psykologprogrammet vid Karolinska Institutet.

Studenterna vid Karolinska Institutet tränas även i att ge digitala behandlingar. Detsamma gäller för studenter i Umeå och i Luleå.

I Luleå har den första årskullen precis bänkat sig för termin ett. Luleå tekniska universitet har utlovat »landets modernaste psykologutbildning» och de som mejslar fram den beskriver en lyxig sits, där de kan välja de bästa bitarna från de andra psykologprogrammen.

I det urvalet ingår en utbildningsmottagning. De som behandlas där kommer att kallas patienter och studenterna ska screena samtliga för suicidrisk, våld i nära relationer och beroendeproblematik, oavsett vad de behandlas för.

– Det är för att ge studenterna mängdträning. Men verksamheten ska efterlikna värden i regionen i så stor utsträckning som möjligt så att studenterna blir förberedda på verkligheten, säger Alexander Rozental, som kommer att ansvara för utbildningen i digital vård. ●

»Studenterna träffar patienter som de efter bedömning ska lotsa till universitetets terapimottagning.«

Umeå öppnar dörren för mer digital VFU

Umeå universitet tänker nytt kring den kliniska färdighetsutbildningen. Här snickras på en särskild VFU-mottagning, placerad inne på regionens största sjukhus. Enligt planen måste alla studenter göra sin VFU där, annars blir de inte godkända.

Text: Annika Lund

STEFAN HOLMSTRÖM

Enligt långt gångna planer kommer Umeå universitet att starta en särskild VFU-mottagning. Den placeras i hjärtat av regionens kliniska centrum, Norrlands universitetssjukhus. Där ska studenterna ge digital vård. Arbetsnamnet är psykologpraktikmottagningen, PPM, och det är ännu oklart när den kan rulla i gång.

Om planerna går i mål kommer alla studenter att göra halva sin

VFU där. Resten av tiden kommer de att göra traditionell VFU, med tillägg av studiebesök på andra arbetsplatser i regionen.

– Alla ska göra sin VFU på det här sättet, andra upplägg kommer inte att godkännas. Det här är vårt sätt att se till att alla studenter får träna kliniskt på patienter under sin VFU. Vi ser det som ett sätt att höja kvaliteten, säger Stefan Holmström, programansvarig för psykologprogrammet vid Umeå universitet.

Praktiken ska avslutas med OSCE, en examen som provar just kliniska färdigheter. Den har liknats vid *Fångarna på fortet* och går ut på att studenterna i en slinga av rum utför praktiska moment, övervakade av betygsättande bedömare. Det kan till exempel handla om att administrera ett begåvningsstest, få en våldsutsatt kvinna att öppna sig eller leda ett motiverande samtal.

– Vi använder oss av skådespelare som är väl instruerade. Om de ska spela en kvinna som är utsatt för våld i hemmet, ska de börja berätta om sin situation endast om de känner sig tillräckligt trygga, säger Stefan Holmström.

När Umeå universitet för sju år sedan började använda OSCE, var de först i landet. Numera nyttjas examensmetoden även i Örebro och Växjö. Men hittills har OSCE använts innan VFU, för att kontrollera att studenterna är redo för att göra praktik. Umeå vill börja använda den efter VFU.

– Det är vi som ansvarar för utbildningen och då måste vi godkänna deras VFU, inte handledare i vården. Om vi ska kunna ta det här ansvaret måste vi sköta examensmomentet på universitetet, säger Stefan Holmström.

Vad studenterna egentligen ska göra på VFU-mottagningen är inte spikat, men de kommer bland annat att hålla digitala sömn- och stress-skolor.

Dessa ges sedan tidigare under termin fem på psykologprogrammet i Umeå. Då utbildas studenterna först i ett kbt-baserat stöd åt patienter med lindriga sömn- eller stressbesvär, och sedan får de ge gruppbehandlingen åt patienter, remitterade från primärvården. Studenterna arbetar två och två och behandlingen omfattar fyra eller fem träffar.

Till en början hölls dessa sömn- och stresskolor på hälsocentraler

i regionen, men sedan 2021 ges de även i digital form.

– Det var ett önskemål från regionen. Vår del av landet har mycket glesbygd och vissa hälsocentraler tyckte det var tråkigt att de inte kunde remittera patienter till studenterna, säger Stefan Holmström.

Sömn- och stress-skolorna har nyligen utvärderats av forskare vid Institutionen för psykologi vid Umeå universitet. Enligt resultatet är insatsen effektiv, framför allt när det handlar om att reducera stress. För ungefär varannan patient sjönk värden på självskattningsskalor från nivåer som speglar problematisk stress till nivåer under denna gräns. Effekterna satt i tolv månader efter avslutad behandling.

Med andra ord, enligt forskarnas tolkning: när studenterna jobbar kliniskt åstadkommer de ett kliniskt relevant resultat. De är tillräckligt kompetenta för att bidra i vården. Men billigare.

– På det här sättet kan vi erbjuda mängdträning åt våra studenter samtidigt som vi ger tillbaka åt regionen, säger Stefan Holmström.

Även andra digitala utbildningsinsatser kan bli aktuella på VFU-mottagningen. Tobaksprevention, anhörigstöd och uppföljning av fysisk aktivitet på recept, FAR, är sådant som har diskuterats. Studenterna ska också få träna sig i journalföring.

Stefan Holmström ställer sig bakom önskemål om att se över examensmålen för psykologprogrammet. Enligt honom är de befintliga målen ottydliga – han skriver till och med under på »flummiga».

– Studenterna vi utbildar ska kunna jobba som psykologer på ett sätt som är relevant många år in i framtiden. De nationella examensmålen är inte bra hjälpmedel för vare sig mig eller mina kollegor på andra utbildningsorter. Vi får tolka där det borde finnas en tydlighet, säger Stefan Holmström. ●

VAR JOBBAR PSYKOLOGER – OCH VAR BEHÖVS DE?

- Totalt fanns 10 500 psykologer i arbete under 2021. Av dem arbetade 84 procent inom vården och 18 procent av dem som arbetade i vården fanns i primärvården.
- Andelen psykologer som arbetar inom vården, ökar. Under 1995 var 75 procent av psykologkåren anställd i sjukvården.
- Antalet psykologer i primärvården ökade från 700 till 1300 mellan åren 2010 och 2019.
- Var femte vårdcentral saknar tillgång till legitimerad psykolog.

- En miljon svenskar per år söker vård i primärvården för besvär relaterade till psykisk ohälsa. Regeringen satsade våren 2025 en halv miljard kronor för att förbättra primärvårdens omhändertagande av psykisk ohälsa. Att säkerställa tillgången på legitimerade psykologer är en del av det.

Källor: Förslag till en nationell plan för hälso- och sjukvårdens kompetensförsörjning (2024) från Nationella vårdkompetensrådet samt God och nära vård vid psykisk ohälsa (2024) och Primärvårdens arbete med psykisk ohälsa (2025), båda från Socialstyrelsen.